

ACHTERGROND Silvio Berlusconi bleef in Italië lang aan de macht door volop gebruik te maken van 'framing'. Hij bespeelde de publieke opinie, zoals Geert Wilders dat nu in Nederland doet. 'Laat zien dat je boos bent.'
Door Peter Giesen

Waarom deze man zo lang aan de macht kon blijven

Silvio Berlusconi was er een meester in. Hij was miljonair, langst zittende premier van Italië en eigenaar van de belangrijkste media, maar hij wist zich steeds weer te presenteren als buitenstaander, die namens de gewone Italianen tegen de gevestigde elite vecht.

Deze techniek wordt *framing* genoemd: een complexe werkelijkheid wordt ingekaderd in één overtuigend beeld. Berlusconi zette een lijstje rond 'Silvio de Schelm', de man die een leven leidde waar gewone Italianen stiekem van droomden. Daardoor verdwenen 'Silvio de corrupte miljonair' en 'Silvio de zwakke premier' uit beeld. Taal is de bril waardoor we naar de werkelijkheid kijken, schrijft Hans de Bruijn, hoogleraar technische bestuurskunde in Delft, in zijn nieuwe boek *Framing*. De politicus wiens taal domineert, laat ons door zijn bril naar de wereld kijken, veelal zonder dat we het zelf in de gaten hebben.

Het politieke debat is vaak een strijd tussen frames. Mauro de gelukszoeker versus Mauro de zielige jongen. Europa als ondemocratisch monster versus Europa als onmisbaar verbond voor een klein, open land. De Nederlandse meesterframer is Geert Wilders. Hij drijft zijn tegenstanders tot wanhoop. Hoe vaak zij hem ook op baarlijke nonsens menen te betrappen, hij blijft ongrijpbaar, zowel in het debat als in de peilingen. In zijn boek analyseert De Bruijn de techniek die de PVV hiervoor gebruikt. Wilders' frame is de 'islamisering' die Nederland bedreigt. Aan dit abstracte begrip koppelt hij heel concrete incidenten, Marokkaanse jongens die een buurt terroriseren of een homostel wegpesten, het niet zo maar rotjongens, het zijn 'moslimkolonisten' die een islamitische intifada willen ontketenen.

De tegenstanders van de PVV zeggen dat je niet alle moslims over één kam moet scheren, dat sommige moslims het heel goed doen, dat wangedrag op straat niets met de islam te maken heeft, en dat het overigens zeer onwaarschijnlijk is dat een kleine, maatschappelijke zwakke minderheid de macht zal grijpen. Allemaal waar, zegt De Bruijn, maar Wilders tref je er niet mee. 'Wilders jaagt altijd de emotie aan door een concreet geval als uitgangspunt nemen. Als zijn tegenstanders dan zeggen: u zet een hele bevolkingsgroep in één keer weg, wordt dat gezien als een ontkenning van het probleem, door mensen die gevoelig zijn voor de boodschap van de PVV', aldus De Bruijn.

Toen Marokkaanse jongens met stenen naar de politie gooiden, reageerde Wilders met 'oppakken, aanpakken en uitzetten'. De Bruijn: 'Daar zit emotie in. Wilders laat zien dat hij boos is over dingen waarover iedereen boos is. Dan maakt het weinig indruk als zijn tegenstanders reageren met: dat kan helemaal niet krachtens het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens.'

Maar wat is dan wél een goed antwoord op de PVV? De Bruijn: 'Dat is heel moeilijk. In elk geval moet je Wilders niet het monopolie op emoties gunnen. Als de Grieken de kluut belazeren, moet je ook laten zien dat je boos bent. Vervolgens kun je misschien naar een meer bestuurlijke oplossing zoeken.'

Wilders is ook zo ongrijpbaar omdat hij zich succesvol bedient van een tweede frame, het David en Goliath- of Calimeroframe. Wilders is de buitenstaander die voor het volk tegen de elite strijdt. PVV-kiezers zeggen vaak dat ze Wilders' retoriek - bijvoorbeeld over de kopvoddentaks - overdreven vinden. Maar de PVV is de enige die voor ons op komt, voegen ze er aan toe. De Bruijn: 'Ik

Silvio Berlusconi straalt tussen vrijwilligers voor de G8 in L'Aquila in 2009.

Foto Cairo Fuco / EPA

“
Stap niet in het frame van je tegenstander, maar kies je eigen frame

vraag me wel af hoe lang hij dat David-frame kan volhouden, nu hij zo dicht bij de macht zit.' Heel lang, denkt Mei Li Vos, schrijver en adviseur, Tweede Kamerlid voor de PvdA van 2007 tot 2010. 'Er zijn ook veel kiezers die zichzelf zielig en miskend vinden', aldus Vos. 'Ik geloof wel dat het zou helpen om een ander soort mens tegenover Wilders te zetten. Dat was ook de bedoeling met Job Cohen, een man die door iedereen betrouwbaar wordt gevonden. Het is alleen jammer dat hij het politieke spel zo slecht beheerst.'

Zo oud als de mensheid

Framing is zo oud als de mensheid. De Romeinse keizers frameden zichzelf al, zonder dat ze het woord uiteraard ken-

den. Maar in een grillig politiek klimaat, waarin partijen steeds minder op een vaste achterban kunnen rekenen, wordt het belang van de politieke communicatie groter. Als begrip raakte framing raakte in de mode door het werk van de Amerikaanse taalwetenschapper George Lakoff. Na de verloren presidentsverkiezingen van 2000 en 2004 vroegen de Democraten zich vertwijfeld af waarom zo veel gewone Amerikanen op de Republikeinen stemden, schijnbaar in strijd met hun sociaal-economische belangen. Omdat de Republikeinen beter framen, was het antwoord van Lakoff. George W. Bush riep emotie op, met aansprekende verhalen over vrijheid en patriottisme. Zijn Democratische tegenstrevers bleven steken in rationele, intellectuelistische bestuurderstaal.

'De Kamerfractie van de PvdA kreeg ook cursussen in framen', zegt Mei Li Vos. 'Dat ging op dezelfde manier als de PvdA over onderwijs denkt: een keer uitleggen en dan snapt iedereen het. Maar bij partijen die goed kunnen framen, zoals de PVV en de SP, worden de frames er echt ingehamerd. Dan nog is het ontzettend moeilijk. Het is een kunst die maar weinig mensen echt beheersen.'

Jan Marijnissen was er een meester in, Alexander Pechtold kan het ook goed. De VVD weet zichzelf succesvol te framen als de partij die 'orde op zaken stelt'. Maar laatst zag Vos nog een hope-

loos doorzichtige poging tot framen van GroenLinks-leider Jolande Sap. 'Ze probeerde premier Rutte aan te wijzen dat hij geen internationaal aanzien had. Maar dat komt niet over, als je leider bent van een kleine oppositiepartij die zelf grote fouten heeft gemaakt in het Kunduz-dossier', aldus Vos.

Nee, tenzij

In haar boek *Politiek als leek* schrijft Mei Li Vos dat ze als Kamerlid mislukte, omdat ze niet kon framen. Zo moest ze een debat voeren over marktwerking in de zorg. Voor Vos was marktwerking een complexe zaak. Er zaten voor- en nadelen aan, sommige sectoren waren geschikter voor privatisering en concurrentie dan andere. Uiteindelijk kwam ze uit op een 'nee, tenzij', voor PvdA-begrippen een redelijk ferm standpunt. In het debat ging ze echter volkomen onderuit tegen SP-woordvoerder Agnes Kant, die bleef herhalen dat 'de zorg geen markt is', en het 'tenzij' van Vos neersabelde als het zoveelste bewijs dat je met de PvdA alle kanten op kan.

Voor veel mensen heeft framing een slechte naam. De term riekt naar simplificatie en demagogie. Ten onrechte, vindt De Bruijn. Framen hoort tot het politieke ambacht. 'Een frame kan plat zijn, maar dat hoeft helemaal niet. Een frame kan ook de essentie van je politieke boodschap weergeven. 'De zorg is

geen markt' van de SP is een goed frame, daar zit een heel verhaal achter dat ook de waarden van de partij raakt. Ook een middenpartij kan framen. D66-leider Pechtold sprak bijvoorbeeld van een 'stagnerakkoord' in plaats van een regeerakkoord. Daarmee zet hij zijn partij heel doeltreffend neer als hervormingspartij', aldus De Bruijn.

Soms worden frames gezien als een rechtse truc. Links gaat voor de inhoud, rechts poneert slechts populistische slogans. Dat is onzin, zegt De Bruijn. Er zijn ook heel doeltreffende linkse frames: tegen militaire missies, tegen bezuinigingen op de sociale zekerheid en de zorg. Hooguit is framen iets moeilijker voor een middenpartij met een sterk bestuurlijke oriëntatie, zoals het CDA of de PvdA.

Maar in 2008 won Barack Obama de Amerikaanse presidentsverkiezingen met een frame dat op het midden was gericht. De Bruijn: 'Zijn boodschap was: geen polarisatie meer, we moeten weer verbinden. Denk aan uitspraken als: Er is Amerika en er is geen blank Amerika, er is alleen de Verenigde Staten van Amerika.'

De politicus die zelf geframed wordt, heeft het lastig. Het klassieke voorbeeld is PvdA-leider Wouter Bos, die in de verkiezingscampagne van 2006 als draaikont werd neergezet door het CDA. Uit onderzoek was gebleken dat Bos op alle punten veel beter scoorde dan Balkenende, behalve op betrouwbaarheid. Toen Bos op een koerswijziging werd betrapt sloegen de christen-democraten genadeloos toe. 'Meneer Bos, u draait, u bent oneerlijk', zei Balkenende. Het frame werd verder uitgespeeld door elke dag een 'draaimoment van de dag' te presenteren.

Volgens de techniek van het framen is het een doodzonde om in zo'n geval 'in het frame van de tegenstander te stappen'. Bos kon moeilijk ontkennen dat hij een draaikont was. Voor een leider moet betrouwbaarheid immers vanzelfsprekend zijn. President Nixon ontkende ooit dat hij een bedrieger was, en vooral het woord 'bedrieger' bleef hangen. Volgens De Bruijn is het bijna onmogelijk om je tegen zo'n frame te verweren.

In het algemeen is het de kunst om te 'reframen', zegt De Bruijn. Stap niet in het frame van je tegenstander, maar kies je eigen frame. Staatssecretaris Halbe Zijlstra van Cultuur is bijvoorbeeld een handige reframer. De bezuinigingen op de kunsten werden door kunstenaars bestempeld als een aanslag op de beschaving. Zijlstra zei niet dat hij geen barbaar was, maar benadrukte dat iedereen moet bezuinigen en dat de kunsten meer eigen inkomsten moet aanboren. Op die manier framede hij de kunstwereld als elitair en in zichzelf gekeerd.

Overigens vindt De Bruijn dat framing ook weer niet overschat moet worden. Framing is een belangrijk onderdeel van de politieke communicatie, maar bij winst en verlies spelen ook talloze andere factoren een rol. Rita Verdonk wist zichzelf uitstekend te framen als daadkrachtig politicus, maar viel toch door de mand. Bovendien zijn frames vooral succesvol als ze appelleren aan een maatschappelijke onderstroom. Pim Fortuyn en Geert Wilders wonnen niet alleen omdat ze goed konden framen, maar vooral omdat ze de ideeën van een grote groep kiezers vertolkten.

Mei Li Vos: 'Ik vind het jammer dat de middenpartijen zo wegwijnen. Maar dat ze de techniek van het framen zo slecht beheersen is daar maar een klein onderdeel van. Ze spreken de kiezers niet meer aan. Die hebben niet zo'n zin meer in compromissen.'